

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа с. Торгалыгский муниципального района
«Улут-Хемский кожуун Республики Тыва»
668232, Республика Тыва, с. Торгалыг, улица Советская, дом 51

«Рассмотрено»
на педагогическом
совете протокол № 01
от 30.08.2024 г.

«Согласовано»
с заместителем директора
по учебно-воспитательной работе
/Домбаа О.С-Д./
« 30 » Август 2024 г.

«Утверждено»
приказом директора школы
от « 30 » Август 2024 г.
/Санчы Э.Т./

Рабочая программа
по родной (тувинской) литературе для учащихся 8 класса
Уровень общего образования : основное общее образование, 5-9 классы
Срок реализации: 2024-2025 учебный год
Количество часов – 68 часов, 2 часа в неделю
Учебник «Тыва чогаал» для 8 класса общеобразовательных учреждений
Авторы: С.С. Сүрүн-оол, С.Б.Байыр-оол (К-2005)

Составитель: учитель родного языка и литературы Доржу А.А.

с. Торгалыг-2024 г.

Пояснительная записка

Данная программа составлена на основе примерной основной образовательной программы основного общего образования, составленной в соответствии с приказом Министерства просвещения Российской Федерации от 31 мая 2021 г. № 286 “Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования”; в соответствии с требованиями, предусмотренными Гигиеническими нормативами и Санитарно-эпидемиологическими требованиями, установленных СанПиН 3.1./2.4.3598-20 и СанПин 1.2.3685-21. Программа соответствует основной образовательной программе НОО и учебному плану МБОУСОШ с. Торгалыг на 2024-2025 учебный год.

ТЕМАТИКТИГ ПЛАННААШКЫН

8 класс – 68 ш.

Тема, эгениң ады	Программаның ужур-утказы	Шагы	Өөреникчилерниң күүседир ужурлуг кол-кол ажыл-чорудулгазы
Ореховая моя тайга – богатая моя Тува			
<p>Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы</p>	<p style="text-align: center;">Уран сөс дугайында</p> <p style="text-align: center;">С. А. Сарыг-оол. Поэма «Улуг-Хемим». <i>Литература теориязы: шүлүглел</i></p> <p>Ю. Ш. Кюнзегеш. Шүлүк «Дыт», «Чөөн чүктүң</p>	6	<p>Чечен чогаал кижиниң иштики делегейин база ону долгандыр делегейни шинчилээринге онзагай салдарлыг уран чүүлдүң бир хевири дээрзин илередир. Кижиниң мөзү-шынарының, эстетиктиг көрүжүнүң хевирлеттинеринге, угаан-болдалының делгемчииринге чечен чогаалдың салдарын, күштүг талаларын билип турар.</p> <p>Ниитилелдиң болгаш чогаалчының чогадыкчы көрүжүнүң аразында харылзалыын тодарадыр.</p> <p>Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыр.</p> <p>Ниити ажылдаары: лириктиг маадырның омур-хевири болгаш улуг хемниң чурумалын көргүскениниң онзагайын сайгарып ажылдаар, ук омур-хевирлерниң чогаалдың идеязын илередиринге салдарын тодарадыры.</p> <p>Таблица-биле ажылдаары: шүлүглелдиң композициязы-биле ажылдаарын билер.</p> <p>Хемниң омурун, чурумалын көргүскен өске чогаалчыларның ажылдары-биле деңней сайгарып, ажылдап билер.</p> <p>Чогаалда илереттинген бодалдың төрээн чериниң төөгүзү, сайзыралы-биле холбаалын тодарадыр.</p> <p>Практиктиг ажылдаары: өөрөнгөн литература теориялыг терминнер, билиишкиннерни ажыглап билер. Чогаалды аянынг номчууру.</p>

<p>кижизи мөн».</p> <p>М. Б. Доржу. Чечен чугаа «Даг эзери».</p> <p>С. С. Сюрюн-оол. Шүлүк «Ырла, Хемчик» .</p> <p>М. Б. Кенин-Лопсан. Шүлүк «Хүттүн ужары».</p>		<p>Шүлүктүн темазы болгаш идеязын тодарадырынга шүлүктүн бижиттинген аянының онзагайын, дылдың чурумалдыг аргаларының дээштиин сайгарып билир. Лириктиг маадырның оворунга, оон миннишкиннеринге үнелел бээр.</p> <p>Шүлүктүн темазы болгаш идеязын тодарадырынга авторнун оворунун салдарын тодарадып билири.</p> <p>Шүлүкте мөзү-шынар – философия, эстетика темазынга хамаарышкан айтырыгларни бодунуу-биле билип турарын тайылбырлап билир. «Чөөн чүк» деп билиишкнниң утказын чогаалчының делгем ажыглаанын тодарадып билир. Символиктиг оворларның ужур-утказын тодарадыр.</p> <p>Чогаалды сайгарары: чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыр. Жанр талазы-биле онзагайын, дылдың чурумалдыг аргаларын тып, оларның чогаалга салдарын тодарадып билир. Лириктиг маадырның овор-хевиринге үнелелди берип билир. Амыдыралдың үнезин илереткениниң онзагайын, чогаалда көдүрттүнген чидиг айтырыгны чогаал сөзүглелинге даянып тодарадып билири. Новелланың темазын болгаш идеяныг ужур-утказын тодарадыр. Маадырларның, ачаның болгаш эзирниң овор-хевирлерин чергелештир сайгарып билир. Символиктиг оворларның ужур-утказын тодарадып билири. Улугларның өөредиглиг чагыгларын сактып ап, хүлээп билир. Тыва литературада новелла жанрының сайзыралынга чогаалчының үлүүн илередип билир.</p> <p>Шүлүктүн тургузуунун онзагайын, уран чурумалдыг аргаларының дээштиин, идея ажыдарынга салдарлыын тодарадып билир.</p> <p>Лириктиг маадырның иштики сагыш-сеткилин, оворун база Хут ужарының чылдың аңгы-аңгы байдалдарын дылдың чурумалдыг аргаларының, чогаалчының бижиир аргазы болгаш арга-</p>
--	--	--

	З. А. Намзырай. Шүлүк «Дуруяалыг-Шөл».		<p>дуржулгалыгы-биле илереткенин тодарадып билир. Хүт чурумалын болгаш болгаш кижиниң иштики сеткилин деннелгелиг сайгарып билири.</p> <p>Чогаал темазын болгаш идеязын ажыдарынга дылдың чурумалдыг аргаларының салдырын тодаратпышаан, чогаал сайгарылгазын күүседир. Кижин биле бойдустун аразында быжыг харылзаалыын, шүлүктүн философчу утказын илередип билир. Лириктиг маадырның оворунга, ооң бот-хуунун иштики миннишкининге үнелел бээр.</p> <p>Мөзү-шынар, чараш чүүлдү хүлээп алып дугайында айтырыгларны сөзүглелден алган бадыткалдыг чижектерлиг илередип билири.</p>
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	<p>К-Э. К. Кудажы. Чечен чугаа «Таңды кежи».</p> <p>З. С. Байсалова. Чечен чугаа «Тайга ээзи»</p>	б	<p>Бөлүктөп ажылдаары: чечен чугааның темазын болгаш идеязын, ооң композициязын, дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының онзагайын тодарадып, идея ажыдарынга салдарын сайгарып билир.</p> <p>Тоожукчу маадырның, Чолдак-Кадай болгаш Көк-Кадай кырган-авайларның овор-хевирлерин, оларның өөредиглиг чугааларының чогаалдың идеязын, темазын ажыдарынга салдарлыын тодарадып билир. Маадырларның иштики делегейин чогаал сөзүглелинге даянып, бадыткалдыг ажыдып билир. Чоннун ёзу-чаңчылдарын шиңгээдип, амыдыралга ажыглап чоруурунга, бүгү амылыг амытаннарга хумагалыг болурун шиңгээдир. Чогаалга план тургузуп билир база план ёзугаар чогаалдың утказын эдерти чугаалап билир. Чогаалды ниити сайгарарынга киржир.</p> <p>Чогаалдың аас чогаал-биле харылзаалыын, литературлуг үндезинниин тодарадып билир. Чагыг сөске даянып, философчу угаап боданырын сайзырадыр, аас чугаага бодалды бадыткалдыг, чиге чугаалап өөрениринге чаңчыгар.</p> <p>Чечен чугааның идеялиг сорук киришкининин, «эр сөс» деп билиишкинниң утказын тодарадып билир.</p>

			<p>Чогаалчының дылының болгаш бижиириниң аянын илередип билир, оларның чечен чугаага уран дээштиин тодарадып билир. Чогаал сөзүглелинге даянып, ханы, сайгарылгылыг угаап боданып чаңчыгар, бодалдарын хостуг илередип билиринге өөренир.</p>
Тараам турда, тодуг-ла мен			
<p>Тыва чогаалчыларның проза чогаалы</p>	<p>К-Э. К. Кудажы. Тоожу «Тараа» (шилилгелиг эгелер)</p>	4	<p>«Тараа» деп чогаалдың адының, эпигравының идеялиг утказын тодарадыр, сайгарып билир. Кол маадыр Суваңның омур-хевирин тодарадып, ада кижизидилге дугайында чугааны тургузуп өөренир. Чогаалга план тургузуп, долу, кызыра азы шилилгелиг эдерти чугаалаар.</p> <p>Чогаалда найырал темазын чырытканын илередип билир. Бот-тускайлаң ажылдаары: чогаал маадырларының аразында харылзаалар, чогаалда болушкун, девискээр дугайында билигни шиңгээдип, бот-тускайлаң ажылдап билир.</p> <p>Аас, бижимел ажылдарны күүседип чаңчыгар.</p>
<p>Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы</p>	<p>А. С. Неверов. Тоожу «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай» (очул. А. К. Делгер-оол) (шилиттинген эгелер)</p>	4	<p>Бүгү чонга таваржып турган коргунчуг айыылдың херечизи боордан аңгыда бодунуң өг-бүлезинге Ташкентиден хлеб эккеп чораан чогаалчы дугайында медээлер-биле бот-тускайлаң таныжып билир.</p> <p>Мишка Додоновтуң омур-хевиринге үнелел берип билир. Сөзүглелде кижилерниң аас-кежиктиг болурунче чүткүлдүү, шыдамык, турум, быжыг туруштуг, харысалгалыг аажы-чаңныг болурун чырытканын тодарадып, утказын эдерти чугаалаар. Чогаалдың кижизидикчи салдарының дугайында чугаага киржир.</p>
<p>Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы</p>	<p>А. Үержаа (А. Ү. Күжүгет). Шүлүк «Ажыл».</p>	2	<p>Чогаалчы дугайында медээлер чыып, бот-тускайлаң ажылдап билир.</p> <p>Шүлүктүң идеялиг утказын тодарадып, тургузуунуң онзагайын, бижиттинген аянын болгаш дылдың уран чурумалдыг аргаларының ажыглалын илередип өөренир.</p> <p>Ажылдың кижиниң амыдыралынга ужур-утказын, авторнуң көрүжүнүң дугайында чидиг айтырыгны тып, кол идеяны</p>

	Ф. И. Шиллер. Трагедия «Кара сагыш болгаш ынакшыл» (шиллиттинген эгелер)		<p>сайгарып билир.</p> <p>Номчаан чогаалының утказын, дылының чеченин, өске чогаалдар-биле ылгалдыг болгаш дөмей талаларын тайылбырлап билир. Чогалды кезектерге чарып, план тургузар.</p> <p>Чогаалды рольдарга хуваажып, аянный номчуур. Чогаалдың утказынга дүүштүр диалог болгаш монолог чугааны тургузуп билир. Тыва улустуң чаңчылдарын кижизидикчи дээштиин илередип сайгарар.</p> <p>Р. Д. Кенденбилдин «Чечен биле Белекмаа» деп операзы-биле онлайн хевирге таныжар. vk.com>video-59838956_456239616</p> <p>Шиллерниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжар. Шииниң темазын, идеязын тодарадып билир.</p> <p>Чогаалдың сюжедин (ынакшаан ийи аныяк кижиниң төөгүзү, ол үениң амыдыралында айыыл дугайында) аас-биле дамчыдып билири (план ёзугаар долу азы шилилгелиг). Төөгү-биле чогаал сюжединиң харылзаалыын тодарадып, тыва чогаал-биле деңней сайгарып билири. Библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билир.</p>
Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы	А. Үержаа (А. Ү. Күжүгет). Шүлүк «Үш чүс харлыг кырган кускуннуң чагыы»	2	<p>Авторнуң чогаадыкчы намдары-биле таныжар.</p> <p>Чогаалдың аас чогаалы-биле холбаазын, чогаалда канчаар илереп келгенин тодарадыр. Кускуннуң символиктиг овурун чогаалда ажыглаанының онзагайын тайылбырлап билир.</p> <p>Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың тема болгаш идея илередирирге ужур-дузалыын сайгарар.</p> <p>Чогаал бижиир аянында хууда чогаалчының стилин бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып билир.</p> <p>Чогаалда көдүрттүнген чидиг айтырыгны, чагыг бүрүзүнүң символиктиг утказын, нарын философчу бодалды тодарадып билир.</p>
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	М. Б. Ховалыг. Очерк «Ыдыктаан тук». <i>Литература теориязы: барымдалыг чогаалдар</i>	4	<p>Тыва литературада барымдаалыг чогаалдар-биле таныжылга.</p> <p>«Ыдыктыг тук» деп чогаалдың жанр талазы-биле онзагайын бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып билир.</p> <p>Чогаалды Тывага эрткен төөгүлүг хүннер-биле холбаштыр</p>

			<p>чугаага киржир. Шүлүктү аянынг номчуур. Шүлүктүн темазын болгаш идеязын тодарадырып, шүлүк чогаалын сайгарыр. Шүлүк болгаш ыры деп темага дүүштүр ажык чугаага киржир. Шүлүктү ырлап өөренир.</p> <p>Өөрөнгөн чогаалдарынын ниити болгаш ылгалдыг талаларын, онзагайынга хамаарыштыр бот-тускайлаң түннел үндүрүпбилир.</p>
<p>Россия чоннарынын литературазы. Делегей литературазы</p>	<p>А. С. Пушкин. Шүлүк «Тураскаал» (очул. С. Б. Пюрбю)</p>	2	<p>Лириктиг чогаалды сайгарар. Шүлүкчү болгаш шүлүк деп темага хамаарыштыр бодунуң бодалдарын шинчилел үндезиннерге даянып, бодалдарын илередип билир. «Шүлүкчүнүн туружу», «чогаалчынын сөзүнүн күжү» болгаш «чечен чогаалдыңдээштии» деп билиишкиннерини өөренип, катаптап, сайгарып билир.</p> <p>Авторнуң туружу, шүлүкчүнүн сөзүнүн күжү деп билиишкинни сайгарган чугаага киржир.</p> <p>Дылдың чурумалдыг аргаларынын тыва дылче очулгазын сайгарар, тема болгаш идея илередиринге салдарын илередир.</p>
<p>Тыва чогаалчыларнын проза чогаалы</p>	<p>Е. Т. Танова. Тоожу «Иениң салым-хуузу» (шилиттинген эгелер).</p> <p>М. М. Дуюнгар. Чечен чугаа «Авамның тону»</p>	8	<p>Салым-чаяанныг тыва херээжен чогаалчы Е.Т. Танованың чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжылга. Чечен чогаалда авторнуң идеязын илередип билир, чогаалдың жанрын тодарадыр. Чогаалга план тургузуп билир, тургузуунуң онзагайын тодарадыр, цитаталар ушта бижиирин өөренир. Тайылбырлыг номчулганы күүседир. Салым-чаяанныг уруг Надя Рушеваның кижизидилгезинге ада-иениң салдарын тодарадып билир.</p> <p>«Эпистолярлыг жанр» деп билиишкин-биле таныжылга. Чечен чогаал болгаш уран чүүлдүң өске хевирлери деп теманы холбаштырып, тодарадып билиринге өөренир. Чогаалдың адынын символиктиг ужур-утказын тайылбырлап билир.</p> <p>«Талантылыг ада-ие -талантылыг ажы-төл» деп темалыг ажык чугаага киржилгелии.</p> <p>Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал-политиктиг теманы чырыдарынга чогаалдың онзагай талаларын илередип билир.</p>

			Идейлиг утка илередиринге портрет, деталь болгаш дылының уран чурумалдыг аргаларының салдарын билир. Чогаалда ханы, философчу утканы сайгарып өөрениринге чаңчыгып өөренир. Бодалдарын дыңнакчыга чедингир, дес-дараалашкак, билдингир, тода чугаалап билири. Чогаалдың адының символиктиг ужур-утказын тайылбырлап билир.
Кижин болуру чажындан			
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	Ч. Ч. Куулар. Тоожу «Шораан» («Шораан») (шилиттинген эгелер). К. Д. Чамыян. Тоожу «Ханы дазыл» (шилиттинген эгелер) <i>Төлевилел-биле ажыл</i>	8	Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарынга авторнуң үлүг-хуузун илередип, чогаал сөзүглелинге даянып, сайгарып билир. Тоожунуң бижиттинген төөгүзүн, кол маадырның прототивиниң, ооң амыдырал-чуртталгазының дугайын билип өөренир. Маадырның иштики делегейин тодаргай илередиринге детальдарның, бойдус чурумалының база өөредилгеге сонuurгалын, чараш чүүлге хандыкшылын тодарадып билир. Чогаалдың кижизидикчи салдарын тодарадыр. Улустуң аас чогаалында чоннуң амыдыралчы мерген угаанының синниккенин тодарадып өөренир. Чогаалдың сюжет болгаш композициянын сайгарып билир. Тоожунуң сюжет болгаш композицияны сайгарып билир. Чогаалда көдүрттүнген айтырыгга авторнуң туружун тодарадып билир. Ниитилелде элээдилер болгаш ада-иелер аразында мөзү-шынар чидиг айтырыгларның чугулазын билип, боттарының бодалдарын илередип сайгарар. Чогаалдың идеялиг утказын тодарадырынга, кол маадырның иштики делегейин ажыдарынга детальдарның, бойдус чурумалының салдарын тодарадып турар. Ниити ажылдаары: «Элээдилер кижизидеринге, өг-бүле, школа, ниитилел аразында сырый харылзааны чорударының чидиг айтырыглары» деп темага ажык чугааны чорударынга киржир.

Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы	А. Х-О. Ховалыг. Шүлүк «Үш үне»	4	Шүлүктүң адының символиктиг утказын сайгарып билир. Чогаалда авторнуң туружун илередип билир: төрөөн черинге, чонунга база ие дылынга хүндүткелдии, ынакшылы
Катаптаашкын, курлавыр –2 ш.			

«Тыва чогаал» эртемнің 8-ки класстың календарь – тематиктиг планы

8 класс – 68 ш.

Тема, эгениң ады	Программаның ужур-утказы	Шагы	План ёзугаар эрттиргени	Херек кырында эрттиргени
Ореховая моя тайга – богатая моя Тува				
Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы	Уран сөс дугайында	1		
	С. А. Сарыг-оол. Поэма «Улуг-Хемим». <i>Литература теориязы: шүлүглел</i>	2		
	Ю. Ш. Кюнзегеш. Шүлүк «Дыт», «Чөөн чүктүң кижизи мен».	1		
	М. Б. Доржу. Чечен чугаа «Даг эзири».	1		
	С. С. Сюрюн-оол. Шүлүк «Ырла, Хемчик» .	1		
	М. Б. Кенин-Лопсан. Шүлүк «Хүттүң ужары».	1		
	З. А. Намзырай. Шүлүк «Дуруяалыг-Шөл».	1		

Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	К-Э. К. Кудажы. Чечен чугаа «Таңды кежи».	2		
	З. С. Байсалова. Чечен чугаа «Тайга ээзи»	3		
Тараам турда, тодуг-ла мен				
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	К-Э. К. Кудажы. Тоожу «Тараа» (шилилгелиг эгелер)	4		
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	А. С. Неверов. Тоожу «Аьштыг-чемниг Ташкент хоорай» (очул. А. К. Делгер-оол) (шилилттинген эгелер)	4		
Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы	А. Үержаа (А. Ү. Күжүгет). Шүлүк «Ажыл».	2		
Кижичурттуг, куш уялыг				
Тыва драматургия	В. Ш. Кок-оол. Трагедия «Самбажык».	4		

	С. А. Сарыг-оол. Либретто «Чечен биле Белекмаа».	4		
	Ф. И. Шиллер. Трагедия «Кара сагыш болгаш ынакшыл» (шилиттинген эгелер)	4		
Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы	А. Үержаа (А. Ү. Күжүгет). Шүлүк «Үш чүс харлыг кырган кускуннун чагыы»	2		
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	М. Б. Ховалыг. Очерк «Ыдыктаан тук». <i>Литература теориязы: барымдалыг чогаалдар</i>	4		
Авай, авай, авайымны				
Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы	С. А. Сарыг-оол. Шүлүк «Херээжен», «Авамның ынак оглу».	2		
	А. А. Даржай. Сонет «Авамга чечээм».	1		

	З. А Намзырай. Шүлүк «Авам мени манап орар»	1		
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	А. С. Пушкин. Шүлүк «Тураскаал» (очул. С. Б. Пюрбю)	2		
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	Е. Т. Танова. Тоожу «Иениң салым-хуузу» (шилиттинген эгелер).	4		
	М. М. Дуюнгар. Чечен чугаа «Авамның тону»	4		
Кижиге болуру чажындан				
Тыва чогаалчыларның проза чогаалы	Ч. Ч. Куулар. Тоожу «Шораан» («Шораан») (шилиттинген эгелер).	4		
	К. Д. Чамыян. Тоожу «Ханы дазыл» (шилиттинген эгелер) <i>Төлөвилел-биле ажыл</i>	4		
Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы	А. Х-О. Ховалыг. Шүлүк «Үш үне»	4		

Катаптаашкын, қурлавыр –1 ш.

